

FIGUERES, 1936: LA GUERRA DELS LLIBRES

EL COMITÈ ANTIFEIXISTA VA TROBAR
A LA BIBLIOTECA POPULAR TÍTOLS
QUE CALIA PROHIBIR

El setembre de 1936, el Comitè Antifeixista de Figueres va depurar 200 llibres «políticament incorrectes» del fons de la Biblioteca Popular de la ciutat. L'actitud decidida de la seva directora, Adela Riera i Carré, va permetre la preservació d'aquest lot i de molts altres fons confiscats. Aquest és el primer de dos articles dedicats a les depuracions i pressions sofertes per la biblioteca de Figueres durant la Guerra Civil i la postguerra.

SEBASTIÀ ROIG > TEXT

Una sèrie d'incendis devastadors van esborrar de la faç de la terra la mítica biblioteca d'Alexandria. Des d'aleshores, un dels malsons recurrents de qualsevol bibliotecari és que les flames devorin els llibres que té al seu càrrec.

El 5 d'agost de 1936, la directora de la Biblioteca Popular de Figueres, Adela Riera i Carré, devia recordar les flamarades alexandrines quan va rebre la visita d'un membre del Comitè Antifeixista que li oferia tots els llibres trobats en els edificis expropiats, amb una excepció: «que no fossin ni dretistes ni dogmàtics, ja que aquests pensen cremar-los» (Llibre diari núm. 4. Biblioteca Popular de Figueres).

Riera li va aconsellar que guardessin aquests fons fins que els supervisés un tècnic, però no el va convèncer.

Quan l'home va ser fora, la directora va telefonar a la central de Biblioteques de Barcelona; tot i que no hi va trobar Jordi Rubió, director de la Biblioteca de Catalunya i la Xarxa de Biblioteques Populares, els va fer saber que s'oferiria al Comitè per supervisar aquests llibres i evitar la destrucció d'obres de valor.

L'endemà, la bibliotecària es va entrevistar amb Enric Sellés, el delegat de Cultura del Comitè. Sellés va acceptar que Riera els ajudés amb els fons obtinguts, però va mantenir

**Setembre del 36:
el Comitè retira 200
volums de la Biblioteca
Popular de Figueres.
Volen cremar-ne
la meitat**

COL·LECCIÓ PARTICULAR, FAMÍLIA ROCA RIERA.

>> Adela Riera i Carré,
cap al 1927.

la voluntat de «destruir tots els llibres de caire catòlic» i que no tinguessin «un vertader interès bibliogràfic». Després de la trobada, Riera va escriure a Jordi Rubió: «No coincidim i temo un xoc. [...] Una vegada anem a la tria, que és el que volen que es faci, no quedarà altre remei que transigir. Abandonar els llibres crec que seria molt pitjor, potser es perdria algun

FONS JOAN SUBIAS GALTER. ARXIU DE L'IEC.

exemplar que seria lamentable. He parlat amb el Sr. Subias que es cuida de controlar els objectes d'art que es recullen aquests dies per la comarca, diu que es troba sovint en situacions ben angunioses i que no li queda més remei que transigir» (carta a Jordi Rubió, 7/8/1936).

Subias i la Secció de Cultura

Joan Subias i Galter, cap dels Serveis de Cultura de la Generalitat a Girona, era el Sr. Subias que esmentava Riera. Entre les situacions «ben angunioses» en què s'havia trobat hi havia la incursió a Castelló d'Empúries, amb el diputat Pere Blasi, a bord d'un cotxe de la Generalitat conduït per dos xofers-polícies, per comprovar en quin estat es trobava la basílica de Santa Maria. Subias recordava així el viatge: «Davant l'astorament dels vilatans, vàrem entrar precedits dels dos guàrdies, amb les pistoles enlaire, a Castelló [...] on el comitè ens va rebre a la plaça, davant la Catedral. En Blasi va desplegar un cartell, declara-

>> Figueres, cap al 1930.

A la dreta, façana de la Biblioteca Popular de Figueres, l'any 1923.

tori de MONUMENT NACIONAL, que tot seguit fou enganxat a la portalada» (*Memòries*. Arxiu de l'IEC, Barcelona).

L'agost del 36, Subias presidia la Secció de Cultura i Art del Comitè Antifeixista de Figueres, creada a partir d'un decret recent de la Generalitat, per prevenir les futures destruccions de patrimoni. La secció tenia potestat per confiscar materials d'interès pedagògic, científic, artístic, històric, ar-

POSTAL. JOSEP MASDEUALL, ED.

Adela Riera:
«No quedarà altre remei que transigir. Abandonar els llibres seria molt pitjor»
(7/8/1936)

queològic, bibliogràfic i documental. Per afavorir la tasca, el Comitè figuerenc va ordenar la «recollida de tots els llibres de caire dogmàtic religiós i d'autors reaccionaris; incautació de les biblioteques particulars dels elements facciosos, i repartiment d'aquests llibres a les biblioteques de les organitzacions obreres» (*Brollador*, 8/10/1936).

La Secció de Cultura tenia les ofícines a la Casa Romaguera, un suntuós edifici de Josep Roca i Bros, al carrer de la Jonquera de Figueres. Allà es dipositaven i classificaven les obres d'art, els llibres i els documents

COL·LECCIÓ PARTICULAR, FAMÍLIA ROCA RIERA.

>> *Joves lectors a la Biblioteca
figuerenca.*

>> *Adela Riera a la Biblioteca
Popular de Figueres.*

recollits arreu de la comarca, però els tresors més valuosos es deixaven a la caixa forta de la Banca Arnús. Per recollir aquests fons, Subias va disposar, algun cop, de l'ajut de la Guàrdia Civil o la policia municipal, i de col·laboradors com Sebastià Escapa, professor de dibuix de l'Institut figuerenc, i tres joves del POUM: Josep Pallach, Josep Jordi i Enric Sellés.

L'art d'extingir incendis

El 8 d'agost de 1936, el Comitè Antifeixista va insistir que la Biblioteca havia de tancar els diumenges, «per entendre's que aquest dia ha d'ésser de descans per a tothom». La Biblioteca es trobava al carrer Ample i, a part de Riera –que n'era directora des de l'agost de 1927–, també hi treballaven Antònia Feixas, com a bibliotecària auxiliar, i la portera Catalina Almà. Davant les pressions, Riera es va entre-
vistar amb l'alcalde, Marià Pujolar, i el conseller de Cultura, Alexandre Deulofeu (ERC), els quals li van aconsellar tancar l'equipament i tenir molta prudència, pel fet que es trobaven «encara en ple període revolucionari».

Les pressions del Comitè van continuar el 10 d'agost. En aquesta ocasió,

per demanar la retirada de «les obres de política de tendència dretista i també les religioses de caire dogmàtic». El fons de la biblioteca era molt plural, i contenia textos i obres fundacionals dels moviments anarquistes, feixistes, nacionalsocialistes, socialistes, comunistes, federalistes i catalanistes. Riera els va respondre que actuaria d'acord amb les premisses que li donés la Central de Biblioteques, però els elements del Comitè van ser inflexibles i, el 8 de setembre, van fer la tria de les obres que calia treure.

Jordi Rubió, des de Barcelona, va demanar a Riera que pregués als depuradors que retiressin els llibres però que no els cremessin, «ja que seria establir un precedent en les nostres Biblioteques ben lamentable». El Comitè va finalitzar la tria i va decretar: «que un centenar de volums siguin cremats i un altre centenar queden indultats, però amb la condició de que siguin trets de la circulació i els guardem en paquets» (Llibre diari núm. 4).

Malgrat això, els llibres destinats a les flames van continuar de moment guardats a la Biblioteca i la directora, seguint les indicacions de Rubió, va fer

**Jordi Rubió:
«Pregueu-los que
no els cremin. Seria
establir un precedent
ben lamentable»
(8/9/1936)**

>> **El comitè de Castelló
d'Empúries envolta els delegats de
cultura de la Generalitat. 1936.**

moltes gestions per evitar que els incineressin. Les converses amb el Comitè van prosperar. Tant, que Antònia Feixas va enviar aquesta nota optimista a Rubió: «Hi ha moltes probabilitats que ens els deixaran quedar si bé els haurem de tenir reservats de la lliure circulació» (carta a J. R., 15/7/1936). Així va ser i, el 23 de setembre, Riera va anotar al seu dietari: «Confirmo que segons les converses sostingudes amb els elements de la Secció Cultura i Art del Comitè els llibres per ells triats no es mouran de la Biblioteca».

A partir d'aleshores, Riera va fer mans i mànigues per reintegrar de nou aquells títols al fons. Finalment, el 20 de maig de 1937, va poder treure els llibres dels paquets, en va reincorporar alguns a la sala de lectura i va deixar la resta ordenats al seu despatx. Els havia salvat de convertir-se en cendres.

Pluja de confiscacions

Adela Riera, ajudada per Antònia Feixas, també va jugar un paper fonamental a l'hora de preservar els fons requisats a les biblioteques particulars. El primer control de materials en què va participar va tenir lloc el

24 d'agost. El fons procedia de la llibreria i la impremta del setmanari *La Veu de l'Empordà*, propietat de l'impressor Sebastià Balagué. Riera va escriure: «Conté alguns milers de postals de Figueres i la comarca, moltes tenen un gran interès documental per haver desaparegut molts edificis en urbanitzar-se Figueres durant aquest primer terç de segle».

Durant la supervisió, Balagué va oferir a la Biblioteca nombrosos exemplars del setmanari *Vida Parroquial* i, d'acord amb el Comitè, una col·lecció de postals va passar a mans de la Biblioteca figuerenca i una altra a la Biblioteca de Catalunya. Riera també es va endur els volums II i III de la *Historia de los heterodoxos españoles*, de Menéndez Pelayo.

El 26 d'agost, Riera i Feixas van supervisar el lot confiscat a Joan Fa-

jol Figueras, amb «abundants títols de dret i religió». El 28 d'agost ja treballaven en dos lots nous: l'un, d'Alfons Cusí Jordà, president del consell d'Administració de la Hidro, i l'altre, de l'església parroquial de Sant Miquel de Fluvià. Del lot Cusí, Riera va anotar: «És reduït i conté art i literatura». El fons eclesiàstic també era petit. Contenia tres llibres del segle XVII i set del XVIII.

Les bibliotecàries van visitar la casa d'Eusebi de Puig el 30 d'agost, per revisar un lot amb revistes d'agricultura, d'on va sortir «molt material per a la col·lecció local». El 3 d'octubre es confiscaren dos lots nous, un dels quals era del banquer Josep Ferran Galter. I el 12 d'octubre, 500 llibres més a la casa de Francesc Castellví.

Segons el dietari de Riera, els darrers fons documentals es van confiscar entre desembre del 36 i gener del 37: els lots procedien de la Cambra Agrícola de Figueres, el col·legi de Fortianell i el col·legi Hispano-Francès (conegut com *els Fossos*). Hi ha constància d'altres requisos, no data- des, als domicilis de Jaume Gorgot i Gorgot i José Rojas Sanz.

**El Comitè va ordenar
la confiscació
«de les biblioteques
particulars dels
elements facciosos»**

>> La biblioteca va endegar activitats per als joves.

El destí final dels fons

A mesura que es reorganitzaven els fons, el Comitè es va plantejar quin destí calia donar als llibres. El setembre del 36, aquests objectius eren poc definits. Riera va comentar a Rubió: «Tenen interès amb que no es moguin de Figueres i ens en ofereixen una selecció per a la nostra Biblioteca. [...] Els que restin d'actualitat pensen fer un lot per a dues o tres entitats, UGT, Federació d'Estudiants, C.E.N.U., que crec els hi han demanat» (carta a J. R., 9/7/1936).

El destí dels llibres es va aclarir a partir del 16 d'octubre de 1936, amb la dissolució dels comitès i la creació d'un nou ajuntament a Figueres. El nou consistori, presidit per l'alcalde cenetista Josep Viusà, va ratificar Alexandre Deulofeu com a conseller de Cultura, i aquest va permetre a Riera triar tot el que pogués ser útil per al fons local i «els llibres dels segles XVI, XVII, XVIII i XIX» que poguessin «interessar a la Biblioteca de Catalunya» (carta a J. R., 31/10/1936). La bona entesa inicial entre Deulofeu i les bibliotecàries va propiciar que, el 27 d'octubre, viatgessin plegats a l'antic col·legi de Fortianell per comprovar els fons de la seva biblioteca.

Deulofeu va concentrar molts esforços a renovar l'oferta educativa de l'antiga Escola d'Arts i Oficis. La va voler transformar en una moderna Escola del Treball, que incorporés alguns estudis universitaris, i va decidir ubicar-la als locals de l'antic col·legi

Hispano-Francès (els Fossos). Antònia Feixas va rebre l'encàrrec d'organitzar la futura biblioteca d'aquesta escola i, el 9 de novembre, Deulofeu va decidir enviar cap als Fossos els llibres confiscats. Al cap d'uns dies, s'autoritza el trasllat a la Biblioteca Popular de part dels fons Castellví, Ferran (250 llibres, amb volums infantils, literaris i històrics en llengua francesa), De Puig (unes 200 obres literàries) i *La Veu de l'Empordà*.

Els interessos de Deulofeu, però, van xocar amb els de Riera el gener de 1937. En una carta a Jordi Rubió, la bibliotecària el va posar al corrent dels fets: «La meua companya ha deixat de prestar servei en la futura Biblioteca de l'Escola del Treball, però jo faig tots els possibles per no perdre'n el contacte i procuraré que els llibres confiscats es disgreguin el menys possible. Ara, el Sr. Conseller de Cultura, pensa fer tres lots dels esmentats llibres. El més important per a la Biblioteca de l'Escola que s'està organitzant, un per a l'Institut que està convertint en un

Institut Escola i el reste per a la nostra Popular. Faig gestions per aconseguir tot lo anterior al segle XIX i m'ha promès que ens ho traspasarà, però no cal fiar se'n massa. Se sent molt revolucionari» (carta a J. R., 15/1/1937).

La tensió entre ells va augmentar a final de gener i Riera va tornar a escriure a Rubió: «[Deulofeu] vol organitzar una segona [biblioteca] Popular en aquesta població, ja que diu ell que la nostra és massa petita, més ben dit se sent egoista i ens vol fer la competència i tinc entès que el Conseller de Cultura de la Generalitat, Sr. Sbert, fa pocs dies estigué unes hores a Figueres i visità aquesta futura Biblioteca exposant-li el Sr. Deulofeu els seus projectes» (carta a J. R., 3/2/1937).

La queixa de Riera no va caure en el buit: el 16 de febrer de 1937, la Generalitat va encomanar a l'arquitecte Claudi Díaz un avantprojecte d'ampliació de la Biblioteca Popular de Figueres. El 2 d'abril van començar les obres.

L'ampliació s'afegí a molts altres reptes que Riera i la seva companya van afrontar durant la guerra. Malgrat la duresa de les circumstàncies, ambdues van atendre en tot moment els usuaris amb empena i deler. I ho van poder fer amb la satisfacció d'haver contribuït al rescat d'una part considerable d'un llegat que, sense elles, s'hauria perdut de manera irreversible.

Sebastià Roig és periodista.

Per saber-ne més

BERNILS I MACH, Josep M. *La guerra civil a Figueres (1936-1939)*. Figueres: Editorial L'Empordà, 1986.

DEULOFEU, Alexandre. *Memòries de la revolució, de la guerra i de l'exili*. Figueres: Editorial Emporítana, 1974.

GUDAYOL, Anna. «El salvament de les biblioteques catalanes durant la Guerra Civil». *Estudis Romànics*, 29 (2007) [<http://www.publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000037/00000064.pdf>].

A la Casa Romaguera, s'hi dipositaven i es classificaven les obres d'art, els llibres i els documents recollits arreu de la comarca